

Annelies Vredevelde

Wanneer een politieagent ooggetuige is van een misdrijf, wordt aan zijn verklaring doorgaans meer waarde gehecht dan aan de verklaring van een gewone burger. In deze bijdrage leg ik uit waarom veel mensen geloven dat politieagenten betere ooggetuigen zijn, bespreek ik empirisch onderzoek naar verschillen tussen agenten en burgers in waarneming, herinnering en daderherkenning, en besteed ik speciale aandacht aan ambtshalve herkenningen. Delen van dit literatuuronderzoek zijn al eerder gepubliceerd in een kort Engelstalig artikel (Vredevelde & Van Koppen, 2016), maar deze bijdrage is uitgebreider en specifiek gericht op de Nederlandse context, inclusief een uitgebreide bespreking van ambtshalve herkenningen.

ARGUMENTEN VOOR DE SUPERIORITEIT VAN AGENTEN

Verklaringen van politieagenten kennen een bijzondere status in het Nederlandse strafrecht. Het Wetboek van Strafvordering (Sv) schrijft voor dat een rechter niet mag concluderen dat een verdachte het ten laste gelegde feit heeft gepleegd op basis van de verklaring van één getuige (de *unus testis nullus testis*-regel),¹ maar wel op basis van één enkel proces-verbaal van een opsporingsambtenaar.² Dat betekent in de praktijk dat één getuige niet voldoende is voor een veroordeling, tenzij die getuige een agent is.

Als dit onderwerp ter sprake komt, wijst Van Koppen er altijd op dat er een volstrekt logische reden is voor het feit dat de verklaring van een agent niet valt onder de *unus testis nullus testis*-regel, namelijk: als een proces-verbaal *niet* voldoende zou zijn voor een bewezenverklaring, zouden vergrijpen zoals verkeerd parkeren of fietsen zonder licht simpelweg te vaak onbestraft blijven. Dat neemt niet weg dat de verklaring van een agent in de regel meer gewicht in de schaal legt dan de verklaring van een burger. Uit resultaten van enquêteonderzoek blijkt dat veel mensen, onder wie rechters en leden van gerechtelijke jury's, geloven dat agenten

1. In artikel 342 lid 2 Sv staat: 'Het bewijs dat de verdachte het telastegelegde feit heeft begaan, kan door den rechter niet uitsluitend worden aangenomen op de verklaring van één getuige.'
2. In artikel 344 lid 2 Sv staat: 'Het bewijs dat de verdachte het telastegelegde feit heeft gepleegd, kan door den rechter worden aangenomen op het proces-verbaal van een opsporingsambtenaar.'

betere ooggetuigen zijn dan gewone burgers (Benton, Ross, Bradshaw, Thomas & Bradshaw, 2006; Deffenbacher & Loftus, 1982; Noon & Hollin, 1987; Yarmey, 1986; Yarmey & Jones, 1983). Daarvoor kunnen verschillende argumenten worden aangevoerd, zoals: (a) agenten zijn getraind op het gebied van gezichtsherkenning, (b) agenten weten veel van herkenningprocedures, (c) agenten zijn beter bestand tegen stress, en (d) door zelfselectie en de selectieprocedure van de Politieacademie hebben mensen met een goed geheugen meer kans om agent te worden.

Het eerste argument houdt in dat agenten erop getraind worden om gezichten goed waar te nemen en te onthouden. Dat argument kan, althans voor de Nederlandse context, worden afgedaan met het simpele feit dat agenten niet een dergelijke training krijgen.³ Zelfs als agenten wel zouden worden getraind in het onthouden of herkennen van gezichten, is het niet waarschijnlijk dat die training ook het beoogde effect zou hebben. Trainingsprogramma's op dat vlak die zijn onderworpen aan serieus wetenschappelijk onderzoek, blijken het vermogen om gezichten te herkennen niet noemenswaardig te verbeteren (zie bijvoorbeeld Dolzycka, Herzmann, Sommer & Wilhelm, 2014; Malpass, 1981; Woodhead, Baddeley & Simmonds, 1979). Het is wellicht niet verwonderlijk dat een relatief korte training niets toevoegt aan de levenslange ervaring met het onthouden en herkennen van gezichten die we allemaal hebben. We zijn dus, op een paar uitzonderingen na,⁴ allemaal getraind in gezichtsherkenning.

Ten tweede zouden agenten zich meer dan burgers bewust zijn van de procedures en mogelijke valkuilen rondom herkenningprocedures. Als zij bijvoorbeeld weten dat getuigen kunnen worden beïnvloed door subtiele non-verbale signalen van degene die de fotoconfrontatie aan hen presenteert, kunnen zij zichzelf wellicht behoeden tegen dergelijke beïnvloeding. Ook dit argument wordt echter weerlegd door onderzoeksresultaten. Uitkomsten van enquêteonderzoek laten zien dat politieagenten weinig weten van hoe het geheugen werkt en de manier waarop herkenningbeslissingen worden beïnvloed (Benton et al., 2006; Odinet, Boon & Wolters, 2015). Zelfs als agenten zich wel bewust zouden zijn van de manieren waarop hun geheugen kan worden beïnvloed, betekent dat nog niet dat zij zich daar tegen kunnen wapenen. Ook mensen die zijn gewaarschuwd voor de corrumperende invloed van cognitieve biases en feedback van anderen, vallen desalniettemin ten prooi aan die invloeden (García-Bajos & Migueles, 2003; Lampinen, Scott, Pratt, Leding & Arnal, 2007; Lindner, Echterhoff, Davidson & Brand, 2010).

3. Een senior docent aan de Politieacademie vertelde me dat er in de reguliere politieopleiding in ieder geval niet een dergelijke training wordt gegeven en verwees me door naar een docent betrokken bij de gespecialiseerde opleidingen voor observatierechercheurs. Hij meldde me dat ook die opleiding geen specifieke training in gezichtsherkenning bevat.
4. Die uitzonderingen zijn bijvoorbeeld mensen met prosopagnosie ('gezichtsblindheid'), een neurologische aandoening die ervoor zorgt dat mensen niet in staat zijn gezichten te herkennen, soms zelfs niet hun eigen gezicht in de spiegel.

Het derde argument houdt in dat politieagenten dankzij hun training en ervaring beter in staat zijn om kalm te blijven in stressvolle situaties dan de doorsneeburger. Omdat hevige stress tijdens een incident ertoe leidt dat mensen minder goed in staat zijn details van het incident en gezichten te onthouden (Deffenbacher, Bornstein, Penrod & McGorty, 2004), zou een lager niveau van stress ook betere getuigenverklaring en daderherkenning tot gevolg kunnen hebben. Dit argument snijdt meer hout dan de twee voorgaande argumenten. Onderzoek laat zien dat training in het omgaan met stressvolle situaties inderdaad samenhangt met betere prestaties op professionele vaardigheden zoals zelfverdediging, schietvaardigheid en het verrichten van aanhoudingen onder hoge druk (Landman, Nieuwenhuys & Oudejans, 2015; Nieuwenhuys & Oudejans, 2011; Renden, Nieuwenhuys, Willemsen & Oudejans, 2015). Toch is ook op dit argument iets af te dingen. In het soort situaties dat leidt tot de ernstigste strafzaken, is het niveau van stress zó hoog dat zelfs agenten daar last van hebben. Ook goedgetrainde, stressbestendige agenten en militairen herinneren zich zo'n extreem stressvol incident minder goed dan minder stressvolle incidenten (Hope et al., 2016; Morgan et al., 2004; Morgan, Southwick, Steffian, Hazlett & Loftus, 2013). Er zijn dan ook genoeg praktijkvoorbeelden van agenten die ernstige fouten maakten in hun rapportage over incidenten waarin zij zich bedreigd voelden.⁵

Tot slot is het mogelijk dat agenten betere ooggetuigen zijn omdat mensen met een goed geheugen meer kans hebben om agent te worden (die mogelijkheid werd bijvoorbeeld geopperd door Malpass, 1981). We weten dat sommige mensen een beter geheugen hebben voor gebeurtenissen en gezichten dan anderen (Herzmann, Kunina, Sommer & Wilhelm, 2010; Wilhelm et al., 2010). Wellicht solliciteren mensen met een goed geheugen vaker op de functie van politieagent (zelfselectie) of komen zij vaker door het selectieproces (selectie door de Politieacademie). Dat argument is lastig te onderzoeken, omdat er, voor zover ik weet, nauwelijks data beschikbaar zijn over de geheugenprestaties van politieopnemers vóórdat zij training en ervaring opdeden als agent.

Kortom, verschillende argumenten kunnen worden aangevoerd voor het wijdverbreide idee dat politieagenten betere ooggetuigen zijn dan burgers. In het navolgende bespreek ik de uitkomsten van wetenschappelijk onderzoek waarin de prestaties van agenten en burgers als ooggetuigen systematisch werden vergeleken.

5. Zie bijvoorbeeld Rb. Den Haag 27 september 2019, ECLI:NL:RBDHA:2019:10068; Rb. Amsterdam 4 oktober 2019, ECLI:NL:RBAMS:2019:7510.

WAARNEMING EN HERINNERING VAN GEBEURTENISSEN

In onderzoek naar verschillen tussen verklaringen van agenten en burgers over incidenten wordt soms de nadruk gelegd op observatievaardigheden, soms op geheugen en soms op een combinatie van die twee. In onderzoek naar observatievaardigheden wordt gekeken naar hoe goed burgers en agenten criminele en niet-criminele gedragingen en personen kunnen detecteren *tijdens* het observeren van een incident (Ainsworth, 1981; Smart, Berry & Rodriguez, 2014; Tickner & Poulton, 1975). In dergelijk onderzoek werden niet veel verschillen gevonden, behalve dat agenten soms op andere dingen letten dan burgers. Zo vonden Tickner en Poulton dat agenten vaker dachten dat er een diefstal plaatsvond, terwijl er in werkelijkheid geen diefstal te zien was.

Wanneer mensen verklaren over een incident dat al heeft plaatsgevonden, doet een complicerende factor zijn intreden, namelijk het geheugen. Onderzoek naar de vraag of agenten beter zijn in het zich herinneren van een incident dan burgers heeft gemengde resultaten opgeleverd. Sommige studies vonden geen verschil tussen agenten en burgers in de hoeveelheid of juistheid van herinnerde informatie over een waargenomen incident (Kaminski & Sporer, 2016; Smart et al., 2014; Stanny & Johnson, 2000; Verinis & Walker, 1970). In andere studies herinnerden agenten zich significant meer correcte informatie over het incident, zonder dat zij daarbij meer fouten maakten (Christianson, Karlsson & Persson, 1998; Clifford & Richards, 1977; Lindholm, Christianson & Karlsson, 1997; Thomassin & Alain, 1990; Yuille, 1984). Het verschil in uitkomsten kan mogelijk worden verklaard door het *soort* informatie waarnaar werd gekeken in de verschillende studies. Uit studies waarin onderscheid werd gemaakt tussen verschillende soorten informatie blijkt namelijk consequent dat agenten meer misdrijfrelevante informatie rapporteren, zoals over daders, wapens en auto's, maar niet meer misdrijfirrelevante informatie, zoals over slachtoffers, getuigen en de omgeving (Kaminski & Sporer, 2016; Lindholm et al., 1997; Smart et al., 2014; Vredeveldt, Knol & Van Koppen, 2017). Agenten letten dus op andere dingen dan burgers (zie ook Toch & Schulte, 1961) en interpreteren ambigue situaties sneller als crimineel (Tickner & Poulton, 1975; Verinis & Walker, 1970).

Agenten kunnen bij het schrijven van hun proces-verbaal van bevindingen vaak gebruikmaken van een externe geheugensteun,⁶ namelijk de aantekeningen die zij maakten tijdens of vlak na het incident. Die factor is niet meegenomen in het gros van het onderzoek naar getuigenverklaringen door agenten en burgers. Bij mijn

6. Met de opmars van bodycams in het politiewerk kunnen agenten in de toekomst wellicht gebruikmaken van nog een extern hulpmiddel bij het schrijven van hun proces-verbaal, namelijk de beelden van de bodycam. Een uitgebreide bespreking van die nieuwe ontwikkeling is te vinden in Vredeveldt, Kesteloo en Hildebrandt (in druk).

weten maakten slechts twee studies, waarvan één niet gepubliceerd, gebruik van een onderzoeksprocedure waarin deelnemers hun eigen aantekeningen mochten gebruiken bij het schrijven van hun verklaring (Marshall & Hanssen, 1974, geciteerd in Ainsworth, 1981; Vredeveldt et al., 2017). In beide studies rapporteerden agenten significant meer correcte informatie over het waargenomen incident dan burgers. Marshall en Hanssen vonden dat agenten daarnaast ook meer fouten maakten dan burgers, maar wij vonden dat agenten net zoveel of juist minder fouten maakten dan burgers.

HET HERKENNEN VAN DADERS

Het probleem van dwalende ooggetuigen wordt vaak aangehaald als dé hoofdreden voor gerechtelijke dwalingen.⁷ Tot nu toe heb ik verschillen tussen agenten en burgers in verklaringen over incidenten besproken, maar de getuigenproblemen in gerechtelijke dwalingen betreffen doorgaans onjuiste identificaties van daders, niet fouten in de beschrijving van een incident. Het is daarom nog belangrijker om te onderzoeken of politieagenten verschillen van burgers in hun vermogen om een dader te herkennen.

In het bestaande onderzoek naar verschillen tussen agenten en burgers in daderidentificatie nam de herkenningsprocedure vrijwel altijd de vorm aan van een simultane fotoconfrontatie, bestaande uit de dader geflankeerd door een aantal figuranten (dader-aanwezig) of uit enkel figuranten (dader-afwezig). In de meeste studies werd gevonden dat agenten en burgers niet verschilden in het totale aantal correcte beslissingen tijdens de herkenningsprocedure (Christianson et al., 1998; Kaminski & Sporer, 2016; Lindholm et al., 1997; Smart et al., 2014; Vredeveldt et al., 2017), maar sommige studies vonden wel dat agenten iets vaker een onschuldige figurant aanwezen als de dader niet aanwezig was in de fotoconfrontatie (een niet-significante trend in Kaminski & Sporer, 2016; significant voor één van de vier confrontaties in Smart et al., 2014; en significant voor agenten in opleiding in Thomasin & Alain, 1990). Agenten in die studies waren dus eerder geneigd om iemand aan te wijzen dan burgers (oftewel een positieve *response bias*).

In de meeste studies werden alleen geüniformeerde politieagenten onderzocht, maar aan één studie namen ook speciaal getrainde observatierechercheurs deel (Vredeveldt et al., 2017). In die studie vergeleken we een groep rechercheurs uit

7. En vervolgens concludeert men, tot grote ergernis van Peter van Koppen, dat ooggetuigen onbetrouwbaar zijn. Hoewel het klopt dat in het gros van de Amerikaanse gerechtelijke herzieningen een hoofdrol was weggelegd voor ooggetuigen die het bij het verkeerde eind hadden (zie bijvoorbeeld Gross & Shaffer, 2012), betekent dat nog niet dat ooggetuigen onbetrouwbaar zijn. Die mythe is het resultaat van de zogenoemde *base rate fallacy*. Omdat ooggetuigen een rol spelen in de overgrote meerderheid van strafrechtzaken, zegt het feit dat ooggetuigen ook vaak een rol spelen in gerechtelijke dwalingen niets over de waarde van getuigenverklaringen.

observatieteams met een groep geüniformeerde agenten en een groep burgers (bestaande uit gemeenteambtenaren en studenten). Bij een fotoconfrontatie waarin de dader aanwezig was, wezen rechercheurs significant vaker dan de andere twee groepen de juiste persoon aan. Toen we de deelnemers een fotoconfrontatie voorlegden voor een schilderij dat in de achtergrond van het filmpje te zien was geweest, wezen burgers daarentegen vaker het juiste schilderij aan dan de andere twee groepen. Die resultaten wijzen erop dat observatierechercheurs meer aandacht besteden aan informatie die vanuit het opsporingsperspectief relevant is en minder aan onbelangrijke details.

Behalve naar de juistheid van herkenningen kan ook worden gekeken naar de mate van zekerheid waarmee een herkenning wordt gedaan. In andere forensische toepassingen, zoals leugendetectie, wordt in de regel gevonden dat politieagenten zekerder zijn van hun beslissingen dan burgers, terwijl zij niet beter presteren (Masip, Alonso, Herrero & Garrido, 2016; Meissner & Kassin, 2002). Als agenten ook zekerder zijn van hun herkenningen, kan dat grote gevolgen hebben in strafzaken. Mensen zijn doorgaans namelijk erg onder de indruk van een ooggetuige die vol vertrouwen iemand aanwijst (Brewer & Burke, 2002; Cutler, Penrod & Dexter, 1990). Verrassend genoeg werd echter in geen van de studies waarin de mate van zekerheid werd gemeten, gevonden dat agenten zekerder waren van hun herkenningen dan burgers (Christianson et al., 1998; Kaminski & Sporer, 2016; Thomassin & Alain, 1990). Dus hoewel agenten in andere toepassingen vaak meer misplaatst vertrouwen (*overconfidence*) hebben in hun beslissingen dan burgers, lijkt dat patroon niet op te gaan voor daderidentificaties. Er zijn echter wel aanwijzingen dat agenten, vergeleken met burgers, de waarnemingsomstandigheden van hun observaties meer overschatten (Kaminski & Sporer, 2016) en dat hun geuite zekerheid minder zegt over de juistheid van hun beslissing (Smart et al., 2014).

AMBTSHALVE HERKENNINGEN

Aan rechtspsychologen wordt regelmatig gevraagd om een oordeel te geven over de bewijskracht van ambtshalve herkenningen van een verdachte door politieagenten. Dat houdt in dat een agente zegt iemand bij het misdrijf te hebben herkend die zij kent van eerdere ontmoetingen tijdens haar werk.⁸ Waar het bij ooggetuigen in strafzaken doorgaans gaat om het herkennen (tijdens een herkenningsprocedure) van een dader die de getuige voorafgaand aan het misdrijf nog nooit had gezien, gaat het bij een ambtshalve herkenning om het herkennen (tijdens het misdrijf) van een persoon die de agente naar eigen zeggen al kende voorafgaand aan het misdrijf. Daarbij komen hele andere vragen aan de orde, zoals hoe goed de agente die

8. Om verwarring te voorkomen zal ik in deze bijdrage agenten altijd met vrouwelijke voornaamwoorden aanduiden en verdachten en daders met mannelijke voornaamwoorden.

persoon kende voorafgaand aan het misdrijf en of zij de dader goed genoeg heeft kunnen zien om hem te kunnen herkennen.

Mate van bekendheid

Bij een ambtshalve herkenning claimt de agente dat zij de door haar geïdentificeerde persoon al kende voordat zij hem bij het misdrijf zag. In veel gevallen bestaat er weinig twijfel over die claim, bijvoorbeeld als in het politiesysteem is vastgelegd dat zij hem al meerdere malen heeft aangehouden of als de verdachte zelf ook verklaart dat zij elkaar kennen. Als er wel twijfel bestaat over hoe goed de agente de verdachte kende, bijvoorbeeld omdat zij hem naar eigen zeggen slechts een paar keer op straat had gezien, kan het zinvol zijn om een herkenningsprocedure uit te voeren (zie ook Wagenaar, 2009). Dat heeft alleen zin als de agente in de tussentijd de verdachte niet heeft gezien, bijvoorbeeld op een foto in het politiesysteem of bij een aanhouding. Als aan die voorwaarde wordt voldaan en de agente de verdachte weet aan te wijzen in een goed uitgevoerde herkenningsprocedure, ondersteunt dat haar claim dat zij de verdachte kende voorafgaand aan het misdrijf. Het zegt echter niets over de vraag of zij hem ook heeft gezien tijdens het misdrijf.

Waarnemingsomstandigheden

Om te onderzoeken of de agente de dader goed genoeg heeft kunnen zien tijdens het misdrijf om hem te herkennen, kan men proberen te achterhalen vanaf welke afstand en bij hoeveel licht zij hem heeft waargenomen (zie daarover De Jong, Wagenaar, Wolters & Verstijnen, 2005). Onder sommige omstandigheden kan met enige zekerheid worden gesteld dat een getuige de dader niet heeft kunnen herkennen, zoals in het geval van een getuige die meende zijn buurman te herkennen vanaf 60 meter afstand in het schemerdonker (Wagenaar, 2009). Meestal staat de analyse van waarnemingsomstandigheden in specifieke strafzaken echter niet zulke stellige conclusies toe. Vaak kunnen de exacte waarnemingsomstandigheden niet meer worden achterhaald of waren de omstandigheden zodanig dat het lastig maar niet onmogelijk was om iemand te herkennen.

De waarneming van de agente wordt niet alleen beïnvloed door de afstand en mate van verlichting ten tijde van het delict, maar ook door haar eigen verwachtingen (zie ook Merckelbach, Crombag & Van Koppen, 2003). Als zij bijvoorbeeld bij een woninginbraak iemand ziet wegvlugten en verwacht dat het wel weer een van de draaideurinbrekers zal zijn die zij al zo vaak heeft aangehouden, is de kans groter dat zij ook een van die draaideurinbrekers meent te hebben herkend. Het eerdergenoemde voorbeeld van de getuige die meende zijn buurman te herkennen op 60 meter afstand, was voorafgegaan door een beschieting vanuit het huis van de

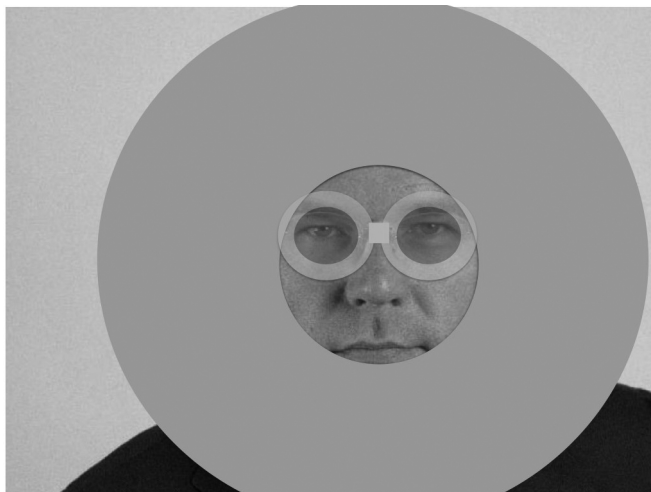
buurman. Van Koppen en Wagenaar (2010) schetsten hoe verwachtingseffecten in die situatie ertoe hebben kunnen leiden dat de getuige meende de buurman te hebben gezien terwijl hij in werkelijkheid iemand anders zag die in grote lijnen aan hetzelfde signalement voldeed.

Ook relevant is of de dader vermomd was ten tijde van de waarneming. Daders verbergen vaak delen van hun gezicht achter mutsen, sjaals en zonnebrillen. Uit Van Koppen en Lochuns (1997) analyse van getuigenverklaringen in Nederlandse overvalzaken bleek dat beschrijvingen van overvallers minder volledig werden naarmate de dader zijn gezicht meer bedekt had tijdens het misdrijf. Experimenteel onderzoek laat bovendien zien dat een dader die is vermomd, minder goed wordt herkend dan een dader die niet is vermomd (zie voor een overzicht Van Koppen & Walhout, 2017).

Hoewel onderzoeksresultaten laten zien dat vermommingen het lastiger maken om iemand te herkennen, kan daaruit niet worden geconcludeerd dat een vermomde dader in een specifieke zaak niet kon worden herkend. Dat hangt immers af van de precieze manier waarop de dader vermomd was – sommige delen van het gezicht zijn belangrijker voor een herkenning dan andere (Fisher & Cox, 1975; Goldstein & Mackenberg, 1966). In een deskundigenrapport over een ambtshalve herkenning van een vermomde dader zou een rechtspsychologisch deskundige kunnen volstaan met een uiteenzetting van de hiervoor samengevatte literatuur en een uitleg over hoe de onderzoeksresultaten van toepassing zijn op de voorliggende zaak. In een recente zaak waarin Van Koppen was aangesteld als deskundige ging hij echter een stapje verder. Hij voerde een kleinschalig experiment uit voor die specifieke zaak waarin een agent zei een overvaller met capuchon strak rond zijn gezicht en zonnebril op te hebben herkend van eerdere ontmoetingen op straat. Van Koppen vermomde een bekende Nederlander op dezelfde manier (zie figuur 1) en legde die foto voor aan een aantal proefpersonen. Geen van de proefpersonen herkende de bekende Nederlander. Van Koppen toonde daarmee aan dat het op zijn minst lastig moet zijn geweest om de overvaller met die specifieke vermomming te herkennen.⁹

9. Daarbij zij opgemerkt dat het in die zaak ging om bewegende beelden, terwijl Van Koppens experiment werd uitgevoerd met een foto. Bij bewegende beelden hebben de agenten ook andere informatie tot hun beschikking, zoals over de lichaamsbouw en manier van bewegen van de dader.

Figuur 1 Foto uit experiment door Van Koppen, waarmee hij toetste of een bekende Nederlander met soortgelijke vermomming als de dader in een specifieke zaak zou worden herkend door proefpersonen. In figuur 2 (aan het eind van deze bijdrage) vindt u de foto zonder vermomming, met het verlossende antwoord op wie wordt afgebeeld

Herkenning op basis van beelden

Een ambtshalve herkenning kan ter plaatse gebeuren ten tijde van het delict, maar gebeurt in mijn ervaring vaker op basis van camerabeelden of *stills* van beveiligingscamera's of telefooncamera's. Bij een dergelijke herkenning bestaat weliswaar geen onduidelijkheid over de waarnemingsomstandigheden – de beelden kunnen immers opnieuw worden bekeken –, maar juist de beschikbaarheid van de beelden kan bedrieglijk zijn. De rechter zou namelijk kunnen denken dat hij met behulp van de beelden zelf tot een oordeel kan komen of de persoon op de beelden de verdachte is. Een dergelijk oordeel wordt echter belemmerd door ten minste twee problemen.

Ten eerste zijn mensen in de regel slecht in het matchen van beelden van personen die zij niet kennen (Towler, Kemp & White, 2017).¹⁰ Zelfs onder gunstige omstandigheden, zoals bij een douanier of caissière die een persoon in levenden lijve kan vergelijken met een pasfoto van goede kwaliteit, maakt men veel fouten (Kemp, Towell & Pike, 1997; White, Kemp, Jenkins, Matheson & Burton, 2014). Als de beelden van slechte kwaliteit zijn, zoals in veel strafzaken het geval is, wordt de taak nog lastiger.

10. Sommige mensen zijn er wel beter in dan andere mensen, maar dat talent lijkt niet te kunnen worden ontwikkeld door training of professionele ervaring (Noyes, Phillips & O'Toole, 2017).

Ten tweede speelt het eerdergenoemde verwachtingseffect een rol. De rechter weet immers wie de verdachte is en gaat naar de beelden kijken met die kennis in zijn achterhoofd. Als de rechter verwacht de verdachte te zien, vergroot dat de kans dat hij de verdachte ook herkent op de beelden. Het is dan ook niet raadzaam dat de rechter zelf probeert te beoordelen of de dader op de beelden dezelfde persoon is als de verdachte die voor hem staat.

Als de ambtshalve herkenning is gedaan op basis van beelden, zijn er wel andere zinvolle manieren om te toetsen of de persoon op de beelden de verdachte is. In het eerdergenoemde deskundigenrapport beschreef Van Koppen verschillende manieren om te onderzoeken of de dader voldoende herkenbaar in beeld was om te worden herkend, waaronder elektronische gezichtsherkenning en twee mogelijke experimenten. In het eerste experiment zouden de beelden van de overval kunnen worden getoond aan mensen die de verdachte goed kennen, met de vraag of zij daarop iemand herkennen. Een dergelijk experiment raakt aan de essentie van het probleem bij ambtshalve herkenningen, namelijk of de dader voldoende herkenbaar in beeld is om te worden herkend door bekenden. Dit experiment stuit mijns inziens echter op allerlei problemen, zoals de onbereidheid om belastend te verklaren over een bekende, verwachtingseffecten omtrent verdachtes betrokkenheid bij criminele activiteiten, en ethische bezwaren rondom het tonen van criminele activiteiten waarbij de verdachte mogelijk betrokken is aan mensen die hem kennen.

Van Koppens tweede voorstel voor een experiment heeft mijns inziens meer kans van slagen. In dat experiment zouden de beelden van het misdrijf worden getoond aan een groep proefpersonen die de verdachte niet kennen. Vervolgens nemen de proefpersonen deel aan een herkenningsprocedure die voldoet aan wetenschappelijk onderbouwde richtlijnen (zie bijvoorbeeld Wells et al., 2020). Hoewel dit experiment een iets andere vraag beantwoordt dan het voorgaande, namelijk of de dader voldoende herkenbaar in beeld is om te worden herkend door mensen die hem *niet* kennen, kampt het niet met de serieuze problemen die ik eerder noemde. Proefpersonen die de verdachte niet kennen, zullen gaarne bereid zijn om iemand aan te wijzen als zij hem herkennen, hebben geen last van verwachtingseffecten (mits de herkenningsprocedure goed wordt uitgevoerd) en kunnen op een ethisch verantwoorde manier worden benaderd.

SAMENVATTING EN CONCLUSIE

Zowel door de Nederlandse wet als door de publieke opinie wordt meer waarde toegedicht aan getuigenverklaringen van politieagenten dan van doorsneeburgers. Uit het voorgaande blijkt echter dat agenten het niet veel beter doen dan burgers. Agenten rapporteren weliswaar iets meer misdrijfrelevante informatie dan bur-

gers, maar maken net zoveel fouten en zijn niet beter in het herkennen van onbekende daders (met uitzondering van observatierechercheurs in het onderzoek van Vredevelt et al., 2017). In veel zaken waarin politieagenten optreden als ooggetuigen gaat het echter om herkenningen van daders die zij naar eigen zeggen al kenden voorafgaand aan het misdrijf: de zogenoemde ambtshalve herkenningen. In dat soort zaken is het belangrijk om te onderzoeken hoe goed de agente de verdachte kende voorafgaand aan het misdrijf en of zij hem goed genoeg heeft kunnen zien tijdens het misdrijf om hem te kunnen herkennen. Als de ambtshalve herkenning werd gedaan op basis van beelden, kan een experiment worden uitgevoerd om te toetsen hoe herkenbaar de dader in beeld is.

Dat laatste brengt mij op een van Van Koppens favoriete bezigheden: experimenten bedenken en uitvoeren die kunnen helpen om specifieke vragen in echte zaken te beantwoorden. Zowel in zijn deskundigenwerk als in zijn begeleiding van studenten bij het project 'Gerede twijfel' leeft hij onder het motto: als er een experiment gedaan kan worden, dan doen we dat. Van Koppen zegt zelf altijd dat zijn grootste onderzoekstalent bestaat uit het bedenken van mooie titels voor artikelen en boeken, maar daarmee doet hij zichzelf tekort. Zijn vermogen om experimenten te ontwerpen die niet alleen zijn eigen nieuwsgierigheid bevredigen, maar ook directe praktijkrelevantie hebben, is een zeldzaam talent dat slechts weinigen kunnen evenaren.

Figuur 2 De foto uit het experiment door Van Koppen zonder vermomming. Wellicht ten overvloede: het is Mark Rutte, de minister-president van Nederland ten tijde van het experiment

LITERATUUR

- Ainsworth, P.B. (1981). Incident perception by British police officers. *Law and Human Behavior*, 5
- Benton, T.R., Ross, D.F., Bradshaw, E., Thomas, W.N., & Bradshaw, G.S. (2006). Eyewitness memory is still not common sense: Comparing jurors, judges and law enforcement to eyewitness experts. *Applied Cognitive Psychology*, 20, 115-129. doi:10.1002/acp.1171
- Brewer, N., & Burke, A. (2002). Effects of testimonial inconsistencies and eyewitness confidence on mock-juror judgments. *Law and Human Behavior*, 26, 353-364. doi:10.1023/a:1015380522722
- Christianson, S.-A., Karlsson, I., & Persson, L.G.W. (1998). Police personnel as eyewitnesses to a violent crime. *Legal and Criminological Psychology*, 3, 59-72. doi:10.1111/j.2044-8333.1998.tb00351.x
- Clifford, B.R., & Richards, V.J. (1977). Comparison of recall by policemen and civilians under conditions of long and short duration of exposure. *Perceptual and Motor Skills*, 45, 503-512. doi:10.2466/pms.1977.45.2.503
- Cutler, B.L., Penrod, S.D., & Dexter, H.R. (1990). Juror sensitivity to eyewitness identification evidence. *Law and Human Behavior*, 14, 185-191. doi:10.1007/bf01062972
- Deffenbacher, K.A., Bornstein, B.H., Penrod, S.D., & McGorty, E.K. (2004). A meta-analytic review of the effects of high stress on eyewitness memory. *Law and Human Behavior*, 28, 687-706. doi:10.1007/s10979-004-0565-x
- Deffenbacher, K.A., & Loftus, E.F. (1982). Do jurors share common understanding concerning eyewitness behavior? *Law and Human Behavior*, 6, 15-30. Geraadpleegd via www.jstor.org/stable/1393703
- Dolzycka, D., Herzmann, G., Sommer, W., & Wilhelm, O. (2014). Can training enhance face cognition abilities in middle-aged adults? *PLoS ONE*, 9, 1-18. doi:10.1371/journal.pone.0090249
- Fisher, G.H., & Cox, R.L. (1975). Recognizing human faces. *Applied Ergonomics*, 6, 104-109. doi:10.1016/0003-6870(75)90303-8.
- García-Bajos, E., & Migueles, M. (2003). False memories for script actions in a mugging account. *European Journal of Cognitive Psychology*, 15, 195-208. doi:10.1080/09541440244000102
- Goldstein, A.G., & Mackenberg, E.J. (1966). Recognition of human faces from isolated facial features: A developmental study. *Psychonomic Science*, 6, 149-150. doi:10.3758/bf03328001
- Gross, S.R., & Shaffer, M. (2012). *Exonerations in the United States, 1989 Through 2012: Report by the National Registry of Exonerations*. Ann Arbor: University of Michigan Law School.
- Herzmann, G., Kunina, O., Sommer, W., & Wilhelm, O. (2010). Individual differences in face cognition: Brain-behavior relationships. *Journal of Cognitive Neuroscience*, 22, 571-589. doi:10.1162/jocn.2009.21249
- Hope, L., Blocksidge, D., Gabbert, F., Sauer, J.D., Lewinski, W., Mirashi, A., & Atuk, E. (2016). Memory and the operational witness: Police officer recall of firearms encounters as a function of active response role. *Law and Human Behavior*, 40, 23-35. doi:10.1037/lhb0000159
- Jong, M. de, Wagenaar, W.A., Wolters, G., & Verstijnen, I.M. (2005). Familiar face recognition as a function of distance and illumination: A practical tool for use in the courtroom. *Psychology, Crime & Law*, 11, 87-97. doi:10.1080/10683160410001715123
- Kaminski, K.S., & Sporer, S.L. (2016). Sind Polizisten/-innen bessere Augenzeugen/-innen? *Recht und Psychiatrie*, 34, 18-26.
- Kemp, R., Towell, N., & Pike, G. (1997). When seeing should not be believing: Photographs, credit cards and fraud. *Applied Cognitive Psychology*, 11, 211-222. doi:10.1002/(SICI)1099-0720(199706)11:3<211::AID-ACP430>3.0.CO;2-O
- Koppen, P.J. van, & Lochun, S.K. (1997). Portraying perpetrators: The validity of offender descriptions by witnesses. *Law and Human Behavior*, 21, 661-685. doi:10.1023/A:1024812831576

- Koppen, P.J. van, & Wagenaar, W.A. (2010). Herkennen van gezichten. In P.J. van Koppen, H. Merckelbach, M. Jelicic & J. De Keijser (red.), *Reizen met mijn rechter: Psychologie van het recht* (p. 269-304). Deventer: Kluwer.
- Koppen, P.J. van, & Walhout, F. (2017). Getuigen helpen herkennen: Signalelementen, compo's en vermommingen. In P.J. van Koppen, J. de Keijser, R. Horselenberg & M. Jelicic (red.), *Routes van het recht: over de rechtspsychologie* (p. 335-353). Den Haag: Boom juridisch.
- Lampinen, J.M., Scott, J., Pratt, D., Leding, J.K., & Arnal, J.D. (2007). 'Good, you identified the suspect... but please ignore this feedback': Can warnings eliminate the effects of post-identification feedback? *Applied Cognitive Psychology*, 21, 1037-1056. doi:10.1002/acp.1313
- Landman, A., Nieuwenhuys, A., & Oudejans, R.R.D. (2015). *Effectief omgaan met acute stress: effecten van aanleg en trainingservaring op de schietprestatie onder druk*. Apeldoorn: Programma Politie & Wetenschap.
- Lindholm, T., Christianson, S.-A., & Karlsson, I. (1997). Police officers and civilians as witnesses: Intergroup biases and memory performance. *Applied Cognitive Psychology*, 11, 431-444. doi:10.1002/(SICI)1099-0720(199710)11:5<431::AID-ACP470>3.0.CO;2-9
- Lindner, I., Echterhoff, G., Davidson, P.S.R., & Brand, M. (2010). Observation inflation: Your actions become mine. *Psychological Science*, 21, 1291-1299. doi:10.1177/0956797610379860
- Malpass, R.S. (1981). Training in face recognition. In G. Davies, H. Ellis & J. Shepherd (red.), *Perceiving and remembering faces* (p. 271-285). Londen: Academic Press.
- Masip, J., Alonso, H., Herrero, C., & Garrido, E. (2016). Experienced and novice officers' generalized communication suspicion and veracity judgments. *Law and Human Behavior*, 40, 169-181. doi:10.1037/lhb0000169
- Meissner, C.A., & Kassin, S.M. (2002). 'He's guilty!': Investigator bias in judgments of truth and deception. *Law and Human Behavior*, 26, 469-480. doi:10.1023/a:1020278620751
- Merckelbach, H.L.G.J., Crombag, H.F.M., & Koppen, P.J. van (2003). Hoge verwachtingen: Over het corrumperend effect van verwachtingen op forensische expertise. *Nederlands Juristenblad*, 14, 710-716.
- Morgan, C.A., Hazlett, G., Doran, A., Garrett, S., Hoyt, G., Thomas, P., ... Southwick, S.M. (2004). Accuracy of eyewitness memory for persons encountered during exposure to highly intense stress. *International Journal of Law and Psychiatry*, 27, 265-279. doi:10.1016/j.ijlp.2004.03.004
- Morgan, C.A., Southwick, S., Steffian, G., Hazlett, G.A., & Loftus, E.F. (2013). Misinformation can influence memory for recently experienced, highly stressful events. *International Journal of Law and Psychiatry*, 36, 11-17. doi:10.1016/j.ijlp.2012.11.002
- Nieuwenhuys, A., & Oudejans, R.R.D. (2011). Training with anxiety: Short- and long-term effects on police officers' shooting behavior under pressure. *Cognitive Processing*, 12, 277-288. doi:10.1007/s10339-011-0396-x
- Noon, E., & Hollin, C.R. (1987). Lay knowledge of eyewitness behaviour: A British survey. *Applied Cognitive Psychology*, 1, 143-153. doi:10.1002/acp.2350010207
- Noyes, E., Phillips, P.J., & O'Toole, A.J. (2017). What is a super-recogniser? In M. Bindemann & A.M. Megreya (red.), *Face Processing: Systems, Disorders and Cultural Difference*. New York: Nova Science.
- Odinot, G., Boon, R., & Wolters, L. (2015). Het episodisch geheugen en getuigenverhoor: Wat weten politieverhoorders hiervan? *Tijdschrift voor Criminologie*, 57, 279-299. doi:10.5553/TvC/0165182X2015057003001
- Renden, P.G., Nieuwenhuys, A., Willemsen, G.P.T., & Oudejans, R.R.D. (2015). *Politievaardigheden onder stress: het optimaliseren van aanhouding en zelfoerdediging in de praktijk*. Apeldoorn: Programma Politie & Wetenschap.
- Smart, S.M., Berry, M.A., & Rodriguez, D.N. (2014). Skilled observation and change blindness: A comparison of law enforcement and student samples. *Applied Cognitive Psychology*, 28, 590-596. doi:10.1002/acp.3021
- Stanny, C.J., & Johnson, T.C. (2000). Effects of stress induced by a simulated shooting on recall by police and citizen witnesses. *The American Journal of Psychology*, 113, 359-386. doi:10.2307/1423364

- Thomassin, L., & Alain, M. (1990). Performance of witnesses when giving evidence and making eyewitness identification. *Canadian Police College Journal*, 14, 233-246.
- Tickner, A.H., & Poulton, E.C. (1975). Watching for people and actions. *Ergonomics*, 18, 35-51. doi:10.1080/00140137508931438
- Toch, H.H., & Schulte, R. (1961). Readiness to perceive violence as a result of police training. *British Journal of Psychology*, 52, 389-393. doi:10.1111/j.2044-8295.1961.tb00805.x
- Towler, A., Kemp, R.I., & White, D. (2017). Unfamiliar face matching systems in applied settings. In M. Bindemann & A.M. Megreya (red.), *Face Processing: Systems, Disorders and Cultural Difference*. New York: Nova Science.
- Verinis, J.S., & Walker, V. (1970). Policemen and the recall of criminal details. *Journal of Social Psychology*, 81, 217. doi:10.1080/00224545.1970.9922443
- Vredeveltdt, A., Kesteloo, L., & Hildebrandt, A. (in druk). *De rol van bodycams in waarheidsvinding en bewijsvoering*. Apeldoorn: Programma Politie & Wetenschap.
- Vredeveltdt, A., Knol, J.W., & Koppen, P.J. van (2017). Observing offenders: Incident reports by surveillance detectives, uniformed police, and civilians. *Legal and Criminological Psychology*, 22, 150-163. doi:10.1111/lcrp.12087
- Vredeveltdt, A., & Koppen, P.J. van (2016). The thin blue line-up: A comparison of eyewitness performance by police and civilians. *Journal of Applied Research in Memory and Cognition*, 5, 252-256. doi:10.1016/j.jarmac.2016.06.013
- Wagenaar, W.A. (2009). Expert witness in international war crimes tribunals. *Psychology, Crime & Law*, 15, 583-596. doi:10.1080/10683160802438338
- Wells, G.L., Kovera, M.B., Douglass, A.B., Brewer, N., Meissner, C.A., & Wixted, J.T. (2020). Policy and procedure recommendations for the collection and preservation of eyewitness identification evidence. *Law and Human Behavior*, in druk. Geraadpleegd via <https://ap-ls.wildapricot.org/resources/Documents/Feb42019EWwhitepaper.pdf>
- White, D., Kemp, R.I., Jenkins, R., Matheson, M., & Burton, A.M. (2014). Passport officers' errors in face matching. *PLoS ONE*, 9, e103510. doi:10.1371/journal.pone.0103510
- Wilhelm, O., Herzmann, G., Kunina, O., Danthiir, V., Schacht, A., & Sommer, W. (2010). Individual differences in perceiving and recognizing faces – One element of social cognition. *Journal of Personality and Social Psychology*, 99, 530-548. doi:10.1037/a0019972
- Woodhead, M.M., Baddeley, A.D., & Simmonds, D.C.V. (1979). On training people to recognize faces. *Ergonomics*, 22, 333-343. doi:10.1080/00140137908924617
- Yarmey, A.D. (1986). Perceived expertness and credibility of police officers as eyewitnesses. *Canadian Police College Journal*, 10, 31-52.
- Yarmey, A.D., & Jones, H.P.T. (1983). Is the psychology of eyewitness identification a matter of common sense? In S.M.A. Lloyd-Bostock & B.R. Clifford (red.), *Evaluating witness evidence: Recent psychological research and new perspectives* (p. 13-40). Chichester, VK: Wiley.
- Yuille, J.C. (1984). Research and teaching with police: A Canadian example. *Applied Psychology*, 33, 5-22. doi:10.1111/j.1464-0597.1984.tb01412.x